

УДК 332(477) (075.8)

ФІЗИКО-ЕКОНОМІЧНІ ВИМІРИ ГЛОБАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

О. Василина, к. е. н., доцент

С. Колач, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© О. Василина, С. Колач, 2018

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2018.01.094>

Василина О., Колач С. Фізико-економічні виміри глобальних стратегій України ХХІ століття

Суспільне виробництво є складною системою, в якій органічно пов'язані як суспільні, так і природні процеси. Україна має значний і досить потужний потенціал для нарощування виробництва сільськогосподарської продукції. Суттєвим внеском представників школи фізичної економії в національну та світову науку стало створення ними нової парадигми цивілізаційного розвитку. Новаторські здобутки наших співвітчизників на теренах фізичної економії узгоджуються з положеннями новітніх теорій управління та формують фізико-економічне знання, засноване на природничих засадах забезпечення зрівноваженого розвитку економіки. Привертає увагу окреслення змісту та ролі Національної аграрної стратегії як основи довготривалого зрівноваженого розвитку сільськогосподарської сфери, визначення перспектив впровадження екологічно безпечно землекористування на принципах енергетичного підходу. На основі фізико-економічного бачення запропоновано шляхи «розблокування» кризи економічного мислення, напрями розвитку фізичної економії, а також стратегію щодо реалізації глобальної ролі – формування запасів зерна як перспективи для України в умовах глобалізації.

Нарощування зерновиробництва є основою реалізації глобальної місії України. Державницька політика щодо надлишку зерна має приводити до розквіту аграрно-продовольчої сфери, фінансово-грошової стабільності, енергетичної незалежності та світового лідерства. Вітчизняні наукові інституції спроможні ініціювати принципово нові фундаментальні та прикладні дослідження, новаторські прогнози, видавничі проекти, конгреси, конференції, семінари та інші заходи, покликані активізувати оновлення мислення, господарювання та урядування.

Ключові слова: фізична економія, глобальні стратегії, аграрний сектор, місія України.

Vasylyna O., Kolach S. Physics and economics measurements of global strategies of Ukraine at XXI century
Public production is a complex system, in which both social and natural processes are organically connected. Ukraine has a considerable and powerful potential for increasing agricultural production. A significant contribution from the school of physical economics to national and world science was the creation of a new paradigm of a civilization development. Innovative achievements of our compatriots in the field of physical economics are in agreement with the latest theories of management and form physical and economic knowledge, based on the natural principles of ensuring the equilibrium of economic development. It is noteworthy to draw attention to the content and role of the National Agrarian Strategy as the basis for the balanced, long-term development of the agricultural sector, to determine the prospects for the introduction of environmentally-friendly land use on the principles of the energy approach. On the basis of the physical and economic vision, the vision of ways to "unlock" the crisis of economic thinking, directions of the development of physical economy, as well as strategies for the implementation of the global role, the most important of which is the formation of grain stocks as a prospect for Ukraine in the conditions of globalization, are proposed. Grain production is the basis for the implementation of the global mission of Ukraine. State policy on growing the grain should lead to the prosperity of the agro-food sector, financial and monetary stability, energy independence and world leadership. State scientific institutions are able to initiate new fundamental researches, innovative forecasts, publishing projects, congresses, conferences, seminars and other ways designed to intensify new thinking, management and governance.

Key words: physical economy, global strategies, agrarian sector, mission of Ukraine.

Постановка проблеми. Глобальні екологічні та економічні кризи, які охопили цивілізацію на початку XXI ст., змушують людину, наукову спільноту шукати пояснення не лише причин цього, а й знайти і запропонувати реальні, практичні способи виходу з них. Ситуація, що склалася сьогодні у світі – це ще одне підтвердження пророчого наукового передбачення, яке зробив на початку минулого століття В. Вернадський, про вступ людства в еру співрозмірності його впливу на загальнопланетарну картину еволюції життя на Землі із впливом геокосмічних процесів. Сучасний світ переживає системну, багатомірну кризу, складовими якої є екологічна, демографічна, продовольча, енергетична, валютно-фінансова та інші кризи, в основі яких і закладено глобальні протиріччя. Основні з них:

➤ протиріччя між просторовою обмеженістю Землі, її ресурсів і необхідністю збереження розвитку людства в необхідній перспективі;

➤ протиріччя між смертністю індивідуума і геологічною вічністю явищ життя;

➤ протиріччя між випереджальним ростом використання природних ресурсів та обмеженим відтворенням корисної потужності біосфери Землі;

➤ розрив між реальною потужністю виробленого суспільством валового продукту і спекулятивним капіталом, який не забезпечений реальною потужністю.

Це відповідним чином породжує широке коло комплексних взаємопов'язаних проблем, що потребують глибоких наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначальну роль у науковому забезпеченні розвитку сфери господарювання відіграють природничі та економічні ідеї європейських фізіократів, які були істотно розвинуті українським науковцем і громадським діячем XIX ст. С. Подолинським, видатним натуралістом і мислителем XX ст., академіком В. Вернадським. У наш час ці ідеї ґрунтовно осмислював і творчо розвивав український інтелектуал, письменник і

правозахисник, Герой України М. Руденко. Розкрити потенціал фізичної економії як необхідного підґрунтя прогностичних ідей, а також виявити зміст прогностичних концепцій С. Подолинського, В. Вернадського та М. Руденка досить вагомо вдалося Ю. Луценкові, В. Жуку, В. Шевчуку, О. Ходаківській (2013) та іншим економістам-аграрникам, які висвітлюють ключові проблеми та перспективи розвитку аграрного сектору економіки. Проте ситуація у світі є надто динамічною, щоб залишити без постійної уваги зазначені проблеми, що й породжує об'єктивну необхідність продовження дослідження можливостей їх вирішення та шляхів реалізації цих можливостей за відповідних умов.

Постановка завдання. Нашим завданням було обґрунтування фізико-економічного осягнення місії України та визначення стратегій розвитку фізичної економії у контексті перспектив держави за умов подальшого розвитку процесів глобалізації.

Методика дослідження та матеріали. У дослідженні використовуємо методи аналізу і синтезу комплексу причин, які зумовлюють існуючу глобальну кризу. Застосовано також метод прогнозування, за допомогою якого формуються прогностичні виміри фізичної економії, сприйняття фізичної економії як базису для виникнення та обґрунтування прогностичних ідей щодо подальшого розвитку аграрної економіки як чинника вирішення глобальних проблем людства в частині забезпечення його продуктами харчування як основи їх екзистенції.

У ході опрацювання основних положень використано матеріали публікацій вчених, що займалися і займаються проблемами глобального розвитку з позицій фізичної економіки.

Виклад основного матеріалу. Україна має унікальні передумови для того, щоб відігравати значущу роль у світовому співтоваристві. Порівняльний аналіз забезпеченості населення Землі й України родючими землями та відносно помірним кліматом

свідчить про володіння українством безпрецедентною антиентропійною надпотугою, якої не має жоден етнос у світі.

Незважаючи на розвиток світової економіки та підвищення рівня життя населення багатьох країн, продуктами харчування в необхідній кількості забезпечена лише третина населення планети. За даними Організації ООН з питань продовольства та сільського господарства (ФАО), майже 1 млрд людей сьогодні хронічно голодує, а понад 2 млрд – недоїдає. Насамперед це слаборозвинені країни Африки та Азії. У світі прогнозується постійне збільшення попиту на зерно, оскільки людство лише наближається до вирішення проблеми голоду, вирішення енергетичних й екологічних проблем за рахунок біоетанолу й біоенергетики.

Загалом людство для потреб сільського господарства вже освоїло понад 30 % поверхні суходолу, зокрема в Західній Європі – 30,8 % від усієї території, в Азії – 20,2 %, у Північній і Південній Америці – 14,4 %, в Африці – 14,4 %, в Австралії і Океанії – 4,1 %. Основним напрямом збільшення виробництва сільськогосподарської продукції буде підвищення продуктивності (Жук, 2011, с. 36–39).

Учені, аналізуючи причини, які зумовили глобальну антропогенну кризу, серед найважливіших називають нехтування закономірностями зв'язків суспільства і природи. Розуміння небезпечних економічних, соціальних, екологічних та інших загроз для життєдіяльності нинішніх поколінь та існування нащадків привело світове співтовариство до необхідності зміни існуючої парадигми цивілізаційного розвитку. Явно чи неявно, свідомо чи підсвідомо, але воно присутнє у ментальності, мисленні та бутті нації й конституйоване в українській економіко-філософській культурі. Йдеться про нову парадигму теоретичного обґрунтування суспільного розвитку, яка базується на поєднанні фізичного та економічного.

Як зазначав М.Руденко, щорічний додаток сонячної енергії, що має місце лише у хліборобстві, здійснюючи кругообіг в еконо-

міці, стає додатковою вартістю. Її фізичний аналог він іменував енергією прогресу. Такий підхід допоміг мислителю сформулювати думку про можливість побудувати енергетичну модель нашої цивілізації. Ключовою біоенергетичною складовою цієї моделі є зерно. Розгляд його як безальтернативного ресурсу, який нічим замінити, дає змогу зрозуміти: зерно належить до сукупності невід'ємних одне від одного абсолютних благ. Складовими цієї сукупності є також земля, солома, худоба і гній – теж безальтернативні і нічим незамінні. Зanedбання будь-якого з них, особливо погіршення родючості землі, – неприпустима катастрофа, спроможна унеможливити життєдіяльність людства. З огляду на це, а передусім з огляду на континентальну та глобальну фінансово-економічну кризу, якою охоплені Європа і світ, не можна оминати запропонованого М. Руденком тлумачення грошей як «міри життя». Мислитель довів, що еталоном вартості найдоцільніше зробити тонну або центнер пшениці. Якби це справді сталося, сотні мільйонів землян були б врятовані від голодної смерті. Місія України, її активна участь у вирішенні глобальної проблеми формування стратегічних запасів продовольства спроможна зробити нашу державу провідником новаторських, гуманістичних ініціатив. Саме на фізико-економічній основі належить ґрунтувати принципово нову, адекватну викликам ХХІ ст. Національну стратегію європейської інтеграції України (Шевчук, 2013).

Концепція сталого розвитку економіки визнана світовою спільнотою народів домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у ХХІ ст., стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального й духовного прогресу суспільства. Взагалі, М. Руденко також обґрунтував сталий соціально-економічний розвиток України і будь-якої іншої держави, що передбачає: задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб населення за умови раціонального та екологічнобезпечного господарювання й високоефективного використання природних ресурсів; підтримання

сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження, відтворення і примноження якості довкілля та природоресурсного потенціалу суспільного виробництва.

Україна володіє сукупністю матеріальних благ, що мають бути збереженими для нащадків, тобто тих благ, які є визначальними і безальтернативними для забезпечення людського існування і життєдіяльності. Цими благами насамперед є природні ресурси, які людство неспроможне нічим замінити: зерно, гумус, солома, худоба, гній (Шевчук, 2013, с. 18).

За оцінками Героя України М. Руденка, наша держава мала би продукувати щорічно до 100 млн т товарного зерна. У можливості українського селянства зберігати у своїх зерносховищах понад 100 млн т зерна мислитель вбачав пріоритетне завдання національної економічної стратегії (Шевчук, 2013).

Розуміння зерна як найважливішого з абсолютних благ відкриває бачення шляхів принципово нового вирішення монетарних проблем. Якщо еталоном вартості зробити 1 т або 1 ц пшениці – «сотні мільйонів земель були б врятовані від голодної смерті», – переконливо стверджував М. Руденко (2005).

Знаний в Україні фізіократ професор В. Шевчук у своїх працях доводить, що у реальному секторі економіки пріоритетною сферою реформ має бути сільське господарство, бо тільки воно дає незамінний для людської життєдіяльності ресурс – продовольство, роль якого безальтернативна (Шевчук, 2013).

Логіка ринку (причому його практика, а не теорія) в економічно розвинених країнах призвела до запровадження та узаконення енергетичного перерозподілу між селом і містом у вигляді фінансових дотацій селу. Якраз у цьому й полягає феномен збагачення багатих країн та занурення бідних у все більші злидні. Микола Руденко попереджає: так буде доти, доки в бідних державах не запанує розум. І підкреслює: це найперше стосується України (Шевчук, 2006, с. 4).

Сьогодні актуальною проблемою є формування в Україні економіки сталого розвитку, яка передбачає екологічно збалансоване природокористування. Це стосується насамперед аграрного сектору. Водночас політика фінансової підтримки нарощування зерновиробництва, яка здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства України, є абстрагованою від цих вимог, тобто не враховує вказаних пріоритетів. Ця політика, як відомо, націлена на: збільшення обсягів фінансування державних цільових програм; запровадження нових механізмів кредитування; посилення ролі Аграрного фонду у фінансуванні виробництва через механізми заготівлі майбутнього урожаю (строкові контракти); стимулювання залучення коштів на вітчизняних та закордонних (ІРО) фондових ринках; стимулювання приватних інвестицій (акціонування); податкове стимулювання; розвиток агрострахування. Сьогодні зернове господарство України є стратегічною і найефективнішою галуззю народного господарства. Зерно і вироблені з нього продукти завжди були ліквідними, оскільки вони становлять основу продовольчої бази і безпеки держави (Саблук, 2013). Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню всіх зернових культур і дають змогу отримувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і отримання статусу «головної житниці світу».

З урахуванням уточнених обсягів перехідних залишків зерна на початок маркетингового періоду 2017/18 рр. (7,8 млн т) та очікуваного імпорту (0,2 млн т) загальна пропозиція зерна на ринку у поточному маркетинговому періоді оцінена у 71,9 млн тонн.

Попит внутрішнього ринку у зерні очікується на рівні 21,7 млн тонн. При цьому на продовольчі потреби передбачено спрямувати 5,7 млн т зерна (у тому числі 4,7 млн т продовольчої пшениці). Споживання хліба і хлібопродуктів на одну особу у цьому маркетинговому році очікується на рівні 101,0 кг на рік у перерахунку на борошно, що відповідає раціональній нормі. На посівні цілі під урожай 2018 р. витрачено 2,6 млн т

насіння з урахуванням необхідного страхового запасу. Зважаючи на звітні дані та беручи до уваги тенденції до скорочення поголів'я худоби, зменшено оцінку потреби у фуражних зернових ресурсах до 11 млн тонн.

За повного забезпечення внутрішнього попиту та формування перехідних запасів на кінець маркетингового року на рівні, достатньому для гарантування продовольчої безпеки (5,5 млн т, або 25% від середньорічного внутрішнього споживання), можливий експортний ресурс оцінено у 44,7 млн т, із нього: пшениці – 17,6 млн т, ячменю – 5,2 млн т, кукурудзи – 21,7 млн тонн.

Вітчизняне зерновиробництво має освоїти нову науково обґрунтовану логістику зернового ринку, за якою зерновиробництво в Україні поділяється на дві умовні зони: експортну – це регіони, які наближені до портових елеваторів (їхню продукцію зазвичай резервують та експортують), і зону внутрішнього споживання – у цих регіонах доцільніше споживати зерно для тваринництва й переробки. Нова логістика дає змогу щорічно збільшувати доходи аграріїв на 3 млрд грн лише за рахунок економії коштів на перевезеннях.

Заплановано модернізувати вітчизняну систему переробки, зберігання й транспортування зерна, забезпечити можливість зберегти 70 і більше мільйонів тонн зерна в часі для продажу за найвигіднішими цінами на світових ринках. Для цього Україна має добудувати лінійні елеватори потужністю у 10 млн т і портові елеватори у 9 млн тонн. Це дасть змогу у найближчій перспективі сформувати виробничий базис для презентації світовому співтовариству нової версії глобальної безпеки.

Першочергово важливою є ініціатива щодо формування фонду стратегічного запасу зерна ООН. Спільно з ФАО доцільно розробити Концепцію створення світового резерву зерна та визначити місце й квоти України у ньому.

Формування світового резерву зерна посилить стабільність світових продовольчих ринків та дієвість програм щодо запобігання голоду в країнах Африки та Азії. Для країн-

зерноекспортерів такий резерв стимулюватиме розвиток реальної економіки. Стратегічні запаси зерна спрямують фінансові ресурси в реальний сектор економіки та розширять реальними цінностями інструментарій державного резервування.

Україна за такого підходу могла б щорічно формувати квоту світового резервного зерна ООН у 10 і більше мільйонів тонн. Вона мала б не тільки зберігати таке зерно, а й, за розпорядженнями з ФАО, доставляти його за призначенням.

Як засновник ООН Україна має зайняти активну міжнародну позицію і пропонувати світу саме таку версію економічного розвитку та цінностей. Важливою складовою мусить стати розбудова науково-світоглядного простору пропонованих Україною заходів. Втілюючи новітню парадигму економічного мислення та господарювання, Україна повинна посилити її науково-теоретичний базис та інформувати про це свою націю й народи інших країн світу.

Найявний науковий базис та активна позиція зовнішніх відомств України відкриває перспективу винесення на міжнародний рівень принципово нової глобальної ініціативи у формі української доповіді ООН з основ зернового урегулювання економіко-фінансових катаклізмів, продовольчих, енергетичних та екологічних проблем.

Ініціативи України потребують отримання від ООН фінансових та інших ресурсів, необхідних для втілення здійснюваних нею відповідних пілотних проектів. Ці кроки стануть можливими лише завдяки принципово реформованим науково-дослідницьким структурам, діяльність яких також належить посилювати в умовах державного, суспільного та міжнародного сприяння.

За докорінної зміни системи розподілу дотацій, створення її прозорою і підконтрольною учасникам ринку, розробки ясних, недвозначних критеріїв участі в програмах держпідтримки, полегшення виробникам доступу до фінансових ресурсів сільське господарство, в тому числі й зернове господарство, отримає потужний імпульс до розвитку. У разі реалізації цих заходів вироб-

ництво зерна у нашій країні у 2020 році буде збільшено до 80 млн тонн (Гринів, 2001).

Отже, сьогодні особливо актуальним є вирішення проблем в аграрній сфері. Разом із ними все більшої актуальності й розвитку набувають ідеї фізичної економії. Поєднання підходу М. Руденка і положення В. Вернадського про вічність живого і розумного забезпечить збалансований розвиток суспільства, в тому числі й аграрної сфери.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Місією України є не тільки входження у світовий науковий простір на базі доробку фізіократичної економіко-філософської думки С. Подолинського,

В. Вернадського, М. Руденка, а передусім становлення новітніх фундаментальних досліджень розвитку, багатства та цінностей на протигагу руйнівному, віртуально-фінансовому й технократичному глобалізму.

Вітчизняні наукові інституції спроможні ініціювати принципово нові фундаментальні та прикладні дослідження, новаторські прогнози, піонерні видавничі проекти, конгреси, конференції, семінари та інші заходи, покликані активізувати оновлення мислення, господарювання та урядування.

Основною метою аграрних реформ та їх результативністю з позиції сталого розвитку є збільшення виробництва й надлишку зерна як найважливішого з абсолютних благ у світі.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Гринів, Л.С. 2001. *Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка.

Зайцев, И., 2014. Основные коррупционные схемы в украинском аграрном секторе. *ЛІГАБізнесІнформ. Інформаційне агентство* 03.03.2014. [online] Доступно: http://biz.liga.net/all/prodovolstvie/stati/2701928-osnovn_yekorrupcionnye_skhemy-v-ukrainskom-agrarnom-sektore.htm/section1 [Дата обращения 18 марта 2018].

Жук, В.М., 2011. Концептуальні підходи вирішення поверхневих та глибинних проблем обліку інноваційної діяльності. *Облік і фінанси АПК*, 1, с. 36–39.

Лупенко, Ю.О., Жук, В.М., Шевчук, В.О. та Хомаківська, О.В., 2013. *Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання*. Київ: ННЦ ІАЕ.

Подолинський, С. А. 2000. *Вибрані твори*. Київ: Київський національний економічний університет.

Прокопа, І.В., 2014. Фізико-економічна парадигма сучасної теорії і практики господарювання. *Економіка України*, 5, с. 93–96.

Саблук, П. Т., 2013. Фізична економія – об'єктивна умова розвитку національної економіки України: засади збалансованого розвитку агросфери (до 150-річчя від дня народження В.І. Вернадського). *Фізико-економічні засади збалансованого розвитку агросфери (до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського): зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ.

Руденко, М. 2005. *Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії*. Тернопіль: Джура.

Шевчук, В. О., 2013. Фізико-економічне осягнення місії України. *Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання: колективна монографія*. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки». с.445–449.

Шевчук, В., 2006. Відкрити Миколу Руденка-економіста. *Схід*, 6, с. 3–5.

Стаття надійшла 20.04.2018.

